

Regeringskansliet
Utbildningsdepartementet

Via e-post: u.remissvar@regeringskansliet.se

Remissvar – Skolbibliotek för bildning och utbildning (SOU 2021:3)

Myndigheten för tillgängliga medier, MTM, lämnar härmed sitt yttrande över delbetänkandet *Skolbibliotek för bildning och utbildning (SOU 2021:3)*. MTM yttrar sig över de delar av betänkandet som rör myndighetens verksamhetsområde.

Om Myndigheten för tillgängliga medier (MTM)

Myndigheten för tillgängliga medier, MTM, tillhör Kulturdepartementet. Vårt uppdrag är att vara ett nationellt kunskapscentrum för tillgängliga medier och arbeta för att alla ska ha tillgång till litteratur, nyheter och samhällsinformation utifrån vars och ens förutsättningar, oavsett läsförmåga eller funktionsnedsättning.

MTM har också i uppdrag att arbeta främjande med offentlig sektor och kommersiella aktörer i syfte att mer läsning blir tillgängligt. En viktig del i detta arbete handlar om att informera kring vad det europeiska tillgänglighetsdirektivet (European Accessibility Act EAA) innebär.

MTM utvecklar produkter och tjänster i teknisk framkant och med bästa möjliga läsupplevelse utifrån användarnas behov. Myndighetens produkter och tjänster ska komplettera marknadens utbud genom att tillgängliggöra läsning som våra användare annars inte skulle få tillgång till.

En av myndighetens primära uppgifter är att producera och distribuera litteratur och nyheter i tillgängliga format för personer med en funktionsnedsättning som gör det svårt att läsa tryckt text. Exempel på tillgängliga format är talböcker och lättlästa böcker. Utbudet presenteras i det digitala biblioteket Legimus. Detta uppdrag sker i samverkan med bibliotek, inklusive skolbibliotek. Samarbetet mellan MTM och Sveriges bibliotek kallas den svenska talboksmodellen. Modellen har tillämpats ända

sedan 1970-talet och har sin grund i utredningen "Kultur åt alla" (SOU 1976:20). Den svenska talboksmodellen ska både garantera en god service för den enskilde låntagaren och säkerställa att talböcker endast nyttjas av dem som de är avsedda för. Enligt talboksmodellen ansvarar MTM för att producera litteratur i tillgängliga format och, via förmedlare, distribuera dem till användarna. Regionbiblioteket ansvarar för att stödja och erbjuda utvecklingsprojekt för de kommunala biblioteken i deras verksamhet. Lokala bibliotek, exempelvis folkbibliotek, skolbibliotek och universitetsbibliotek ansvarar för att nå ut med information till berättigade låntagare genom att informera om och erbjuda litteratur i tillgängliga format. Där många länder har en centraliserad verksamhet med specifika talboks- och/eller blindbibliotek, valde Sverige den decentraliserade talboksmodellen, som ser till att låntagarna får en effektiv service utifrån individuella behov och önskemål och utifrån sin egen livssituation, i anslutning till där man bor eller studerar. Samarbetet upprätthålls av alla bibliotekarier som har kunskap om regelverket kring undantaget i 17-17 f §§ upphovsrättslagen. De säkerställer att de som registreras för ett konto i Legimus tillhör målgruppen och att de känner till både rättigheter och skyldigheter. Eftersom talboksmodellen säger att endast bibliotek får förmedla talböcker är det skolbibliotekarierna på en skola som kan registrera elever som användare i MTM:s digitala bibliotek Legimus. Idag använder cirka 81 000 personer under 18 år talboksbiblioteket Legimus som sitt bibliotek. Ungefär hälften av dessa har fått sitt konto via sitt skolbibliotek.

Sammanfattning

MTM ser positivt på utredningens förslag.

MTM vill särskilt lyfta att skolbibliotek på den egna skolenheten har en avgörande roll för att elever i behov av tillgänglig läsning ska klara av utbildningens mål. Detta eftersom talböcker endast får förmedlas av bibliotek enligt den svenska talboksmodellen.

MTM föreslår vidare en tillgänglighetsformulering i definitionen av skolbibliotek. MTM föreslår följande definition: "Skolbibliotek ska utformas som en gemensam och ordnad resurs med ett utbud av digitala och analoga medier som ska präglas av allsidighet, kvalitet och som, med beaktande av de prioriterade grupper som följer av 4 och 5 §§ Bibliotekslag (2013:801), ställs till elevernas och lärarnas förfogande".

MTM och SPSM är givna samarbetsparter i alla frågor som rör tillgänglighet och skolbibliotek. Detta lyfts i de punkter som rör biblioteksplaner, allmänna råd, uppföljning, NCS, kompetensutbildning samt statistik.

Myndighetens synpunkter

MTM:s allmänna synpunkter

MTM ser positivt på utredningens förslag. Om de genomförs bör landets elever få en bättre och mer likvärdig skolbiblioteksverksamhet. Ett övergripande perspektiv i MTM:s svar är den generella demokratiska rätten för barn och unga med funktionsnedsättning att på likvärdiga villkor som alla andra få tillgång till litteratur, nyheter och samhällsinformation.

Kap 4.6.1 Tillgång till skolbibliotek på den egna skolenheten samt bemanning

MTM ser positivt på utredningens förslag att elever i första hand ska ha tillgång till skolbibliotek på den egna enheten. En väl utbyggd och fungerande skolbiblioteksverksamhet, bemannat med kompetent personal, är en grundförutsättning för att läsning ska kunna bli en självklarhet för alla elever. För barn och unga med funktionsnedsättning och i behov av utökat stöd är ett bemannat skolbibliotek ofta en förutsättning för att de ska få tillgång till litteratur i tillgängliga format. Avsaknad av bibliotek och kompetent personal drabbar gruppen med särskilda behov extra hårt. Enligt den svenska talboksmodellen producerar MTM litteratur i tillgängliga format som sedan förmedlas av biblioteken. Samarbetet mellan MTM och biblioteken upprätthålls av alla bibliotekarier som har god kunskap om regelverket kring upphovsrättslagen. De elever som inte möter en bibliotekarie eller annan auktoriserad person som kan introducera Legimus, skapa konto och visa hur systemet fungerar på sin skola har således inte likvärdiga möjligheter som andra barn och unga att få tillgång till läsning. För att skapa likvärdiga möjligheter för barn och unga att kunna läsa är det av stor vikt att biblioteken är så nära eleverna som möjligt och bemannade med kompetent personal.

Kap 4.6.1 Skolbibliotekariens examen

MTM instämmer i utredningens förslag att huvudmän bör eftersträva att anställa skolbibliotekarier med examen inom biblioteks- och informationsvetenskap. På så sätt ökar elevernas tillgång till tillgängliga medier eftersom denna yrkesgrupp ofta har stor kunskap kring området och kan vägleda elever med behov av anpassad litteratur till de resurser som finns att tillgå. För en skolbibliotekarie som saknar examen inom biblioteks- och informationsvetenskap krävs utbildningsinsatser där tillgängliga medier och läsnedsättning bör vara ett viktigt inslag.

Kap 4.6.1 Skolbiblioteks syfte och definition

MTM delar utredningens syn kring att syftet med skolbibliotek ska preciseras i skollagen. Däremot vill MTM gärna se en tillgänglighetsformulering i definitionen av skolbibliotek. För att alla elever ska kunna ta del av litteratur på lika villkor är det av yttersta vikt att skolbiblioteket också tillhandahåller tillgängliga medier till de elever som behöver det. Denna skyldighet, som redan framgår av 4 och 5 §§ bibliotekslag (2013:801), omnämns förslagsvis även i skollagen. MTM föreslår därför följande definition av skolbibliotek: "Skolbibliotek ska utformas som en gemensam och ordnad resurs med ett utbud av digitala och analoga medier som ska präglas av allsidighet, kvalitet och som, med beaktande av de prioriterade grupper som följer av 4 och 5 §§ Bibliotekslag (2013:801), ställs till elevernas och lärarnas förfogande".

Kap 4.6.1 Biblioteksplaner

MTM uppskattar att utredningen lyfter vikten av skolbiblioteksplaner både som ett redskap i verksamheten samt ett verktyg för det systematiska kvalitetsarbetet. MTM bedömer att ett krav på skolbiblioteksplaner kan öka likvärdigheten på skolbiblioteksverksamheten i Sverige. Precis som med de kommunala biblioteksplanerna vill MTM framhålla sin roll som rådgivare i frågor om tillgängliga medier och frågor som rör personer med funktionsnedsättningar.

Kap 4.6.1 Allmänna råd om skolbibliotek och systematiskt kvalitetsarbete

MTM ser positivt på att Skolverket får i uppdrag att utarbeta allmänna råd om skolbibliotek samt revidera sina allmänna råd om systematiskt kvalitetsarbete. MTM anser dock att det bör framgå av utredningens förslag att detta bör ske i samråd med de två biblioteksmyndigheterna KB och MTM.

Kap 4.6.1 Tillgång till bibliotek på förskolan och inom den kommunala vuxenutbildningen

MTM instämmer i behovet av att tillsätta en statlig utredning som ska utreda om det bör införas krav på tillgång till bibliotek för barn inom förskola och elever inom den kommunala vuxenutbildningen. Speciellt inom vuxenutbildningen ser MTM att många elever har behov av anpassad litteratur. Eftersom talböcker endast får förmedlas av bibliotek enligt den svenska talboksmodellen, ser MTM att skolbibliotek har en avgörande roll för att elever med sådana behov på vuxenutbildningen ska klara av utbildningens mål. MTM föreslår därför att denna utredning också bör se över tillgängligheten för alla för att möta olika personers behov av stöd i sitt läsande.

Kap 4.6.2 Rektor som skolbibliotekariens chef

MTM instämmer med utredningens förslag att rektorn bör vara chef över skolbibliotekarierna eftersom rektorn även har ansvar för att elever med särskilda behov får dessa tillgodosedda. MTM anser dock att det finns anledning att i och med detta ansvar se över vad som ingår i rektorsutbildningen när det rör tillgängliga medier.

Kap 4.6.2 Skolbibliotekssamordnare

MTM ser precis som utredningen tydliga fördelar med att på huvudmannanivå utse en skolbibliotekssamordnare. För MTM innebär detta att myndigheten får en naturlig kontaktperson i varje kommun och har lättare att nå ut med information samt kompetensutveckling gällande litteratur till personer med olika typer av funktionsnedsättning. MTM ser också att en skolbibliotekssamordnare blir ett väsentligt stöd till skolbibliotekarierna i kommunen, speciellt om dessa saknar examen i biblioteks- och informationsvetenskap och då kanske har bristande kunskap kring tillgängliga medier. MTM bedömer att en skolbibliotekssamordnare blir ett sätt att säkerställa att alla elever får tillgång till litteratur oavsett läsförmåga eller funktionsnedsättning. MTM ser dock att det finns en utmaning i att ha en skolbibliotekssamordnare på kommunal nivå eftersom det ofta finns både offentliga och privata skolhuvudmän i en kommun. I den kommunala skolverksamheten kan det också finnas en utmaning eftersom grundskola och gymnasium ofta sorterar under olika förvaltningar. För ökad likvärdighet ser MTM en vinst i att alla skolhuvudmän i en kommun lyckas samordna sig i skolbiblioteksfrågan.

Kap 4.6.2 Elevernas dagliga behov av medier

För elever med funktionsnedsättning är ett bemannat skolbibliotek på den egna enheten av yttersta vikt för att få sitt dagliga behov av medier tillgodosett. Om skolan istället för att erbjuda ett skolbibliotek på skolenheten samverkar med ett folkbibliotek eller ett skolbibliotek på en annan skola anser MTM att det är viktigt att skolan planerar för hur elever med behov av tillgängliga medier, som till exempel

talböcker, får tillgång till dessa. MTM anser vidare att rektor bör vara ansvarig för denna plan eftersom dessa elever kommer ha svårt att klara skolans mål utan tillgång till tillgängliga medier. Dessa elever har dessutom rätt till ett stimulerande utbud av litteratur även för den fria läsningen på sin egen biblioteksenhet på samma villkor som övriga elever.

Kap 5.7.1 Skriftliga överenskommelser om skolbiblioteksverksamhet

MTM har förståelse för att skolbibliotekets verksamhet vid särskilda skäl behöver organiseras i samverkan med folkbibliotek eller ett annat skolbibliotek. MTM instämmer i att samarbetet vid dessa tillfällen behöver regleras i en skriftlig överenskommelse. MTM ser också behov av stöd i form av mallar för en sådan överenskommelse så att det till exempel alltid finns en plan för hur elever med behov av anpassade medier får tillgång till dessa och vem som har ansvaret för att förmedla litteraturen.

Kap 5.7.1 Samverkan mellan skolbibliotek och den regionala biblioteksverksamheten

MTM är överens med utredningen om att bibliotekslagen ska ange att den regionala biblioteksverksamheten i sitt arbete ska främja skolbibliotek. MTM ser att detta är positivt framförallt gällande skolbibliotekariernas kompetensutveckling samt att skolbibliotekarier får möjlighet att medverka i de nätverk kring tillgänglighet som i stor utsträckning redan finns vid regionbiblioteken.

Kap 5.7.2 Ändamålsenlig samverkan i de allmänna råden om skolbibliotek samt kunskapsspridning om ändamålsenligt samarbete

MTM håller med utredningen om att Skolverket i allmänna råd om skolbibliotek bör klargöra vad som kännetecknar ändamålsenlig samverkan samt sprida kunskap om hur skolbiblioteksverksamheten kan stärkas genom samarbete med andra biblioteksverksamheter. MTM anser dock att dessa allmänna råd till skolbiblioteken ska utformas i samverkan med MTM och SPSM så att elever med funktionsnedsättning får en central roll vid denna typ samverkan.

Kap 6.6.1 Forskarskola inom bibliotek- och informationsvetenskap

MTM välkomnar förslaget med en forskarskola för biblioteksforskning i enlighet med den som utredningen föreslår. En forskarskola skulle ha en positiv inverkan på både den biblioteks- och informationsvetenskapliga forskningen och även säkra tillgången till disputerade lärare på de biblioteks- och informationsvetenskapliga utbildningarna. En forskarskola kan därtill bidra till mer forskning om skolbibliotek och skolbibliotekariens roll, inte minst i relation till medie- och informationskunnighet och läsfrämjande. Till detta vill MTM också lägga vikten av ytterligare biblioteks- och informationsvetenskaplig forskning med fokus på tillgänglig läsning. MTM ser att det finns behov av mer kunskap och kompetens för att kunna tillgodose de varierade behov av tillgänglighet som skolbibliotekarier kan komma att möta hos elever, inte minst i relation till det digitala medielandskapet.

Kap 6.6.1 NCS vid Skolverket får ansvar för frågor om skolbibliotek

MTM ser positivt på att NCS vid Skolverket ska få utvidgat uppdrag och ansvar för skolbiblioteksfrågor, men vill också framhålla att MTM och SPSM är självklara samarbetsparter kring tillgänglig läsning, både vad gäller tillgång till litteratur i tillgängliga format och utifrån det uppdrag MTM har att främja lättläst inom skolan. MTM vill också poängtera att tillgängliga medier särskilt bör lyftas i de olika insatser som Skolverket erbjuder rektorer och skolchefer och att MTM och SPSM är givna samarbetspartner vid dessa tillfällen.

Kap 6.6.2 Samarbete mellan lärarutbildning och utbildningar inom biblioteks- och informationsvetenskap

Samarbete mellan olika professioner i skolan är mycket positivt för elever i behov av tillgängliga medier. Därför instämmer MTM i utredningens bedömning att samarbetet mellan lärarutbildning och biblioteks- och informationsvetenskap ska stärkas. MTM anser vidare att det är ett ovillkorligt krav att obligatoriska moment om tillgänglig läsning och alternativa format ska ingå i den grundläggande lärarutbildningen.

Kap 7.4 Utvecklingsarbete om skolbiblioteksstatistik

MTM stödjer utredningens förslag att Kungliga biblioteket och Skolverket ska få i uppdrag att tillsammans genomföra ett utvecklingsarbete gällande den officiella biblioteksstatistiken. MTM är gärna en samarbetspart när det gäller vilka indikatorer som ska användas. MTM anser att det behövs data kring vilket bestånd eleverna har tillgång till. MTM vill särskilt lyfta det bestånd som vänder sig till personer med funktionsnedsättning eller läsnedsättning, exempelvis skönlitteratur och facklitteratur på punktskrift och teckenspråk, lättläst litteratur och användningen av MTM:s digitala bibliotek, Legimus.

Kap 7.4 Uppföljning om skolbibliotek

MTM ser mycket positivt på att Skolverket får i uppdrag att regelbundet presentera en nationell lägesbeskrivning avseende skolbibliotek. MTM anser dock att de som genomför denna lägesbeskrivning ska ha särskild kunskap inom tillgänglighet. Eftersom MTM har i uppdrag att vara ett nationellt kunskapscentrum för tillgängliga medier menar MTM att Skolverket bör samarbeta med MTM samt SPSM när indikatorer för uppföljningen tas fram.

Kap 8.8.1 Barnrättsperspektivet – bedömning av barns bästa

MTM finner det positivt att utredningen själv pekar på att förslagen i utredningen kan få särskilt positiva effekter för barn med funktionsnedsättning avseende utbildning, fritid och rätten till identitet. Detta är en åsikt som MTM delar.

Föredragande i detta ärende har varit handläggare Emma Kindblom. I beredningen har även verksamhetsutvecklare Daniel Frelén och verksjurist Elna Jönsson deltagit.

Magnus Larsson
Generaldirektör